

«ԻՆՏԵՐԱԿՏԻՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ»
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ

Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի

ձևավորումը աշխարհագրության

դասավանդման ընթացքում

ԱՌԱՐԿԱ

Աշխարհագրություն

ՀԵՂԻՆԱԿ

Նարինե Բալաբեկյան

ՄԱՐԶ

Շիրակ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ <<Ձիթհանքովի միջնակարգ դպրոց>> ՊՈԱԿ

Բովանդակություն

1. Ներածություն.....	3
2. Գլուխ 1. ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ	
1.1 Դպրոցական աշխարհագրության դերը.....	4
1.2 Ի՞նչ է տալիս սովորողներին աշխարհագրությունը.....	6
3. Գլուխ 2. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԺԱՄԱՆԱԿ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԱՐԺԵՔԱՑԻՆ ՀԱՄԱԳԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ	
2.1 Աշխարհագրությունը և սովորողի արժեքային համակարգի ձևավորումը.....	9
2.2 Ուսուցչի դերը սովորողի արժեքային համակարգի ձևավորման գործում.....	13
4. Եզրակացություն	15
5. Գրականության ցանկ	17

Ներածություն

Աշխարհագրությունը բոլոր երկրների դպրոցների առանցքային հանրակրթական առարկաներից է և պատշաճ տեղ է գրավում ուսումնական ծրագրերում:

«Աշխարհագրություն» դպրոցական առարկայի նպատակն է սովորողների մեջ ձևավորել նվազագույն աշխարհագրական և քարտեզագրական մշակույթ, որն անհրաժեշտ է լիարժեք քաղաքացու համար՝ անկախ ապագա մասնագիտությունից ու գործունեության ոլորտից:

Դպրոցական աշխարհագրությունն ունի կրթական և դաստիարակչական բացառիկ նշանակություն: Այն դպրոցական մյուս դասընթացների հետ միասին իրականացնելով ընդհանուր խնդիրներ, ունի նաև եզակի գործառույթ:

Աշխարհագրությունն առաջին հայացքից բոլորի վրա թողնում է այնպիսի տպավորություն, որ բնության երևույթների մասին հասկացությունները, բնական օբյեկտների անուններն ու թվային տվյալները, սոցիալ-տնտեսական ցուցանիշներն ու պետությունները իրենց մայրաքաղաքներն իմանալը աշխարհագրությունն է: Բայց իրականում այն այդպես չէ: Սկզբունքորեն այն երկրագրություն և նկարագրություն է, որն աշխարհագրություն մուտք գործելու սկիզբն է, որը բացում է պատուհան դեպի աշխարհագրության անհուն գաղտնիքները: Մերը դեպի աշխարհագրություն սկսվում է այստեղից:

Յուրաքանչյուր առարկա, դասընթաց, այդ թվում աշխարհագրությունն իր ավանդն ունի սովորողների կրթության, դաստիարակության, գիտական աշխարհայացքի ձևավորման գործում: Միայն աշխարհագրությունն է տալիս գիտական ու ճանաչողական գիտելիքներ բնության երևույթների ու տարրերի մասին: Աշխարհագրության ուսուցման գործընթացը սահմանում է երեք բաղադրամասերի փոխկապված ու փոխապայմանավորված, մեկը մյուսին լրացնող ու միմյանց վրա փոխներգործող ամբողջություն: Այդ բաղադրամասերն են՝ առարկայի բովանդակությունը, ուսուցչի համալիր գործունեությունը՝ ղեկավարել, սովորեցնել, դաստիարակել և աշակերտի սովորելը:

Գլուխ 1. ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

1.1 Դպրոցական աշխարհագրության դերը

Աշխարհագրությունը հանրակրթական միակ առարկան է, որ տալիս է Երկրի՝ որպես մարդկության մոլորակի և նրա վրա մարդկային հասարակության տարածքային կազմակերպման մասին անմիջական պատկերացում: Դա պայմանավորված է գիտական գիտելիքների համակարգում աշխարհագրության տեղի և ներքին կառուցվածքի յուրօրինակությամբ: Գործ ունենալով ինչպես բնական պայմանների, այնպես էլ հասարակական օբյեկտների ու երևույթների հետ՝ աշխարհագրությունը գտնվելով բնագիտական, տեխնիկական և հասարակագիտական գիտությունների շփման հատվածում, սերտորեն փոխկապված է դրանց հետ:

Ակնհայտ է աշխարհագրության՝ որպես հանրակրթական դպրոցի հիմնական առարկայի աշխարհայացքային և համամշակութային դերը: Աշխարհագրությունն է, որ Երկրի վրա ընթացող բնական և հասարակական երևույթների զարգացման օբյեկտիվ օրենքների ու օրինաչափությունների օրինակով ձևավորում է սովորողների մատերիալիստական աշխարհայացք, երևույթների միջև եղած կապերի պատճառականության և աշխարհի միասնականության համոզմունք:

Աշխարհագրությունն է, որ արդի աշխարհը իր զարգացման օրինաչափություններով և օրեցօր բարդացող հիմնախնդիրներով ճանաչելի է դարձնում սովորողին, ծանոթացնում է նրան տարբեր երկրների բնությանը, բնակչությանն ու տնտեսությանը, տարբեր ժողովուրդների սովորություններին, նյութական ու հոգևոր մշակույթին:

Աշխարհագրությունն է, որ սովորողին մղում է ճանաչելու սեփական հայրենիքը, հասկանալու և գնահատելու նրա տեղն ու դերը հարափոփոխ աշխարհում, ընկալելու այն փոխադարձ կապերի բնույթն ու առանձնահատկությունները, որոնք գոյություն ունեն մի կողմից՝ մարդու և շրջակա միջավայրի, մյուս կողմից՝ Հայաստանի և նրա հեռու ու մոտիկ հարևանների միջև, և դրանով իսկ նպաստում է նրա ինչպես ընդհանուր մշակութային մակարդակի բարձրացմանը, այնպես էլ էկոլոգիական մշակույթի ու քաղաքական մշակույթի ձևավորմանը:

Աշխարհագրությունը երիտասարդ սերնդի կրթության ու դաստիարակության գործընթացում աշխարհայացքային և ընդհանուր մշակութային կարևոր դերակատարում ունենալուց բացի, կոչված է սովորողին հաղորդելու նաև կիրառական նշանակության գիտելիքներ ու հմտություններ [1, 84-88 էջ]:

Դրանցից առավել կարևորներն են՝

1. յուրահատուկ միջազգային լեզվի՝ աշխարհագրական քարտեզից օգտվելու, ինչպես նաև պարզունակ քարտեզ-սխեմայի (տեղանքի հատակագծի) կազմման կարողություն,
2. տարբեր երկրներում ու միջազգային ասպարեզում առկա բնական և հասարակական երևույթների մասին բազմապիսի աղբյուրներից ստացվող տեղեկատվության ամբողջացման ու համակարգման կարողություն,
3. տեղանքում կողմնորոշվելու, բնության մեջ դիտարկումներ և չափումներ կատարելու կարողություն,
4. ժողովրդագրական և տնտեսական վիճակագրական տվյալների հետ աշխատելու կարողություն:
5. Աշխարհագրական տեղեկատվական համակարգից(GIS) և ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաներից օգտվելու տարրական կարողություն:

Դպրոցական աշխարհագրության կարևորագույն խնդիրներից է սովորողների աշխարհագրական մտածողության ձևավորումը: Վերջինիս հիմքը համակարգային տարածական մոտեցումն է՝ իր տարբեր մակարդակներով՝ համամոլորակային, տարածաշրջանային և տեղական (լոկալ) կամ հայրենագիտական:

1.1 Ի՞նչ է տալիս սովորողներին աշխարհագրությունը

Դպրոցական աշխարհագրության բովանդակության հիմքում ընկած են բնության և հասարակության օրենքների օբյեկտիվ իրողությունն ու ճանաչելիությունը, բնության և հասարակության փոխադարձ կապը, տարածաժամանակային փոխազդեցությունները և դրանց առաջընթաց զարգացումը: Ուսումնասիրվող աշխարհագրական օբյեկտների և երևույթների փոխազդեցություններն ու զարգացումները բացահայտվում են հակադրությունների միասնության ու պայքարի, քանակական փոփոխություններից որակականին անցնելու, բացասման օրենքների հիման վրա: Դպրոցական յուրաքանչյուր դասընթաց յուրովի է բացահայտում աշխարհայացքային այդ գաղափարները՝ ելնելով իր առանձնահատուկ բովանդակությունից: Հետազոտության իրենց առարկաներից (նեղ իմաստով՝ օբյեկտներից) ելնելով, և բնական (ֆիզիկական), և հասարակական (սոցիալ-տնտեսական) աշխարհագրությունը ունի գիտական աշխարհայացք ձևավորելու, քանի որ դրանք ընդգրկում են բնական և հասարակական երևույթների լայն շրջանակ, իսկ գլխավորը՝ տալիս են բնական միջավայրի և հասարակության միջև օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող կապերը տեսնելու, սովորելու և հասկանալու հնարավորություններ [2, 231-232 էջ]:

Աշխարհագրական գիտելիքների շնորհիվ ամրապնդվում է այն համոզմունքը, որ աշխարհը ճանաչելի է, նյութական, միասնական, ամբողջական, բնության ու հասարակական կյանքի բաղադրիչները գտնվում են սերտ կապի մեջ, այդ բաղադրիչները առանձին-առանձին ու միասնաբար անընդհատ զարգանում և փոփոխվում են ժամանակի և տարածության մեջ:

Գիտական աշխարհայացքի ձևավորումն արդյունավետ իրականացնելու համար պետք է նկատի ունենալ դրա մանկավարժահոգեբանական օրինաչափությունները (սովորողների տարիքային և հոգեբանական առանձնահատկությունները), դպրոցական աշխարհագրության կրթադաստիարակչական խնդիրները [4, 201-207 էջ]:

Աշխարհագրության միջոցով տնտեսության, դրա ճյուղերի ուսումնասիրումը աշակերտներին հնարավորություն է տալիս ծանոթանալու աշխատանքային տարբեր գործունեության ոլորտներին, զանազան մասնագիտություններին, ինչը հնարավորություն է տալիս դպրոցականներին որոշելու սեփական հետաքրքրությունները՝ աշխատանքային գործունեության ընտրության ժամանակ:

Մեծ է դպրոցական աշխարհագրության դերը սովորողների բարոյագեղագիտական արժեքների ձևավորման գործում: Վերջինս հատուկ կարևորվել է հանրակրթության արդի բարեփոխման ռազմավարական խնդիրներում: Աշխարհագրական-հայրենագիտական աշխատանքները բնության գրկում ամրապնդում են աշակերտների առողջությունը, իսկ աշխատանքների ընթացքում հանդիպող դժվարությունների ու խոչնդոտների հաղթահարումը կոփում է նրանց բնավորությունը և առողջությունը, միաժամանակ, զարգացնելով ինքնուրույն գործունեություն ծավալելու որոշակի հմտություններ: Այդ աշխատանքները լայն հնարավորություն են ընձեռում սովորողների մեջ դաստիարակելու ընկերասիրության, մարդասիրության, համակեցության, փոխադարձ հարգանքի, իրար օգնելու մարդկային բարձրարժեք գծեր, ինչպես նաև համատեղ նախագծեր կազմելու, հետազոտություններ իրականացնելու կարողություններ [2, 232-235 էջ]:

Դպրոցական աշխարհագրությունն իր ուրույն դերն է կատարում սովորողների այնպիսի ունակությունների զարգացման գործում, ինչպիսիք են դիտողունակությունը, երևակայությունը, տրամաբանությունը, խոսքը, հիշողությունը:

Դպրոցականների տարաբնույթ դիտարկումներն աշխարհագրությունից հնարավորություն են տալիս սովորողներին մի կողմից երևույթները տեսնել համալիր ձևով, մյուս կողմից, դրանք նպաստում են նրանց դիտողունակության զարգացմանը: Այդ առումով առանձնապես արժեքավոր են երկարատև դիտարկումները, որոնք շրջակա բնությունը և մարդու տնտեսական գործունեությունն ուսումնասիրելու ժամանակ հնարավորություն են տալիս համապատասխան հետևություններ կատարել կլիմայի, գետերի ռեժիմի, հողաբուսական ծածկի, մարդուն շրջապատող բնության ռացիոնալ օգտագործման և պահպանության առանձնահատկությունների վերաբերյալ:

Դպրոցականների երևակայության զարգացման կարևորագույն միջոցներ են համարվում ուսուցչի պատկերավոր խոսքը, երևակայական ճանապարհորդությունները քարտեզներով, առանձին տարածքների աշխարհագրական բնութագրերի կազմումը համապատասխան քարտեզներով և նկարներով:

Քարտեզների միջոցով տարբեր տարածքների աշխարհագրական բնութագրերի կազմումը, ինչպես նաև ստեղծագործական բնույթի աշխատանքների կատարումը սովորողների մոտ զարգացնում են տրամաբանական մտածողության այնպիսի կողմեր,

ինչպիսիք են ապացուցելիությունը, դատողության հատկությունը, ճիշտ մտահանգումներ կատարելու կարողությունները:

Տեղից-տեղ աշխարհագրական տարբերությունների բացահայտման համար աշակերտները կիրառում են մտավոր գործունեության այնպիսի հնարներ, ինչպիսիք են համեմատությունը, համադրությունը, երևույթների և օբյեկտների դասակարգումը:

Մտածողության զարգացումը սերտորեն կապված է աշակերտի խոսքի զարգացման հետ: Ծանոթանալով մեծ թվով աշխարհագրական անունների, թվերի ու փաստերի հետ՝ զարգանում է աշակերտների հիշողությունը:

Գլուխ 2. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԺԱՄԱՆԱԿ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ

2.1 Աշխարհագրությունը և սովորողի արժեքային համակարգի ձևավորումը

Դպրոցական աշխարհագրությունն ունի կրթական և դաստիարակչական բացառիկ նշանակություն: Այն դպրոցական մյուս դասընթացների հետմիասին իրականացնելով ընդհանուր խնդիրներ, ունի նաև եզակի գործառույթ:

Աշխարհագրության ամբողջ դասընթացը ընդգրկում է հանրակրթության բոլոր օղակները՝ 2-12-րդ դասարանները: Տարիքային առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ սովորողների մոտ ձևավորում է գիտական հայացքներ բնության երևույթների և հասարակական կյանքի առանձին երևույթների վերաբերյալ: Աշխարհայացքի բաղադրիչներից է նաև աշխարհաճանաչողության մասին կարծիքները: Այդ ամենով պայմանավորված՝ դպրոցական աշխարհագրությունը սովորողներին ծանոթացնում է գիտական հետազոտությունների հիմնական մեթոդներին ու դրույթներին:

Տարրական դպրոցն ավարտողը պետք է ճանաչի իր հայրենիքը, թվարկի նրա խոշոր քաղաքները, լճերը, գետերը, լեռները, իմանա իր բնակավայրի աշխարհագրական առանձնահատկությունները, տարրական գիտելիքներ ունենա մարդու և շրջակա միջավայրի փոխազդեցության և իր կյանքում բնական երևույթների դերի մասին, տարրական գիտելիքներ ունենա քարտեզի՝ աշխարհագրության երկրորդ լեզվի, մասշտաբի մասին: Նա աշխարհագրական գիտելիքների հիման վրա կարող է ձեռք բերել հետևյալ կարողություններն ու հմտությունները [5, 13-16 էջ].

- դիտարկել և նկարագրել բնության մեջ կատարվող պարբերական փոփոխությունները (տարվա եղանակներ, գիշեր-ցերեկ),
- օգտվել որոշակի սարքերից, շրջապատում պարզագույն օրինաչափություններ նկատել և դրանց հիման վրա եզրահանգումներ անել,
- համագործակցել համադասարանցիների հետ, համատեղ մշակել և իրականացնել բնապահպանական պարզ միջոցառումներ, օգտվել պարզագույն հասկացություններից:

Ստացած աշխարհագրական գիտելիքների շնորհիվ տարրական դպրոցն ավարտողը ձեռք է բերում այնպիսի արեքային համակարգ, ինչպիսին է.

- սեր դեպի բնությունը,
- բնության գեղեցկության գնահատում,
- հոգատար վերաբերմունք կենդանական և բուսական աշխարհի նկատմամբ

Տարրական դպրոցն ավարտողը պետք է ունենա հետևյալ կարողություններն ու հմտությունները՝ հասկանալ, որ մարդը բնության և հասարակության մասնիկն է, զանազանել մարդկանց միջև գոյություն ունեցող տարիքային, սեռային, ռասայական, ազգային, կրոնական, աշխատանքային տարբերությունները, օգտվել քարտեզից, զանազանել հասարակության և շրջապատող աշխարհի մասին տեղեկատվության տարբեր աղբյուրները և օգտվել դրանցից, բանավոր և գրավոր խոսքում համարժեք օգտագործել հասարակության մասին մատչելի հասկացություններ, ինքնուրույն օգտվել դպրոցական բառարանից և մանկական հանրագիտարաններից՝ հասարակության վերաբերյալ նոր գիտելիքներ ստանալու նպատակով:

Միջին դպրոցն ավարտողը պետք է ճանաչի Երկիր մոլորակի աշխարհագրական թաղանթի հիմնական օրինաչափությունները, այնտեղ ընթացող բնական երևույթների պատճառները, փոխառնչությունները, գիտելիքներ ունենա երկրագնդի աշխարհագրական թաղանթի հիմնական բաղադրիչների, դրանց փոխադասման ավորվածության, զարգացման և տարածքային օրինաչափությունների մասին, ճանաչի մարդ-բնություն կապը, գիտելիքներ ունենա օրգանիզմի և շրջակա միջավայրի փոխազդեցության մասին, ճանաչի Հայաստանի բնությունը և նրա յուրահատկությունները: Նա պետք է ունենա հետևյալ կարողություններն ու հմտությունները՝ բնության մեջ դիտարկել, նկարագրել, համեմատել, դասակարգել երևույթները և եզրակացություններ անել, կատարել չափումներ, արդյունքները գրանցել աղյուսակների, դիագրամների, քարտեզ-սխեմաների տեսքով, տալ մեկնաբանություններ, եզրահանգումներ կատարել բնության տարբեր երևույթների մասին՝ հիմնվելով փաստերի, հասկացությունների, օրինաչափությունների և օրենքների վրա, բնության առանձին երևույթների մասին կարծիք հայտնելու և այն փաստերով հիմնավորելու համար ճիշտ օգտագործել տերմինները, բնական գիտություններին (նաև աշխարհագրությանը)

հատուկ տերմինները, հասկացությունները, տարբերակել բնապահպանական հիմնախնդիրները, տեսնել դրանց դրսևորումները Հայաստանում, լինել բնական միջավայրի պահպանողն ու բարելավողը:

Միջին դպրոցն ավարտողը պետք է գիտակցի բնական պաշարների սահմանափակությունը, մերժի բնության նկատմամբ սպառողական հոգեբանությունը, գիտակցի իր դերն ու պատասխանատվությունը բնական միջավայրի պահպանման գործում: Նա պետք է ունենա հետևյալ կարողություններն ու հմտությունները՝ վերլուծել, համեմատել, ընդհանրացնել, վերացարկել և համադրել հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներին վերաբերող իրադարձությունները, երևույթները և փաստերը, ազգային շահերի տեսանկյունից վերլուծել և գնահատել Հայաստանի ազգային, տնտեսական, քաղաքական և մշակութային կապերի ուղղվածությունը, տարբեր սկզբնաղբյուրներից տեղեկատվություն ընտրել, վերլուծել և եզրակացություններ անել, հասկանալ և գնահատել իր հասարակական դերը, որպես որոշակի ժամանակաշրջանում և որոշակի տարածության մեջ ապրող մարդ ունենա գործունեության տարրական կարողություններ, բերել ինքնուրույն փաստարկներ, ապացույցներ և հիմնավորումներ սեփական տեսակետներն արտահայտելու համար, դրսևորել տրամաբանական և ստեղծագործական ճկուն մտածելակերպ [5, 24-30 էջ]: Միջին դպրոցն ավարտողը պետք է՝ ունենա ազգային ինքագիտակցություն, կարևորի պետականության դերը հայապահպանության և Հայաստանի զարգացման գործում, կարևորի անձնական, հասարակական և ազգային շահերի միասնությունը, ընդունի ժողովուրդների, կրոնների, մարդկանց և նրանց ապրելակերպի միջև գոյություն ունեցող տարբերությունները և հարգալից վերաբերմունք դրսևորի ուրիշ ժողովուրդների մշակույթների հանդեպ, գիտակցի կրթվելու, ամբողջ կյանքի ընթացքում ինքնակրթությամբ զբաղվելու կարևորությունը (արժեքային համակարգ):

Այսպիսով միջին դպրոցն ավարտող աշակերտների մոտ ձևավորվում է այնպիսի արժեքային համակարգեր, ինչպիսիք են.

- գիտակցություն բնական պաշարների սահմանափակության և դրանց նշանակության մասին,
- մերժի բնության նկատմամբ սպառողական հոգեբանությունը,

- գիտակցի իր դերն ու պատասխանատվությունը բնական միջավայրի պահպանման գործում,
- ունենա ազգային ինքնագիտակցություն,
- հարգանք այլ ժողովուրդների կրոնի և մշակույթի նկատմամբ,
- գիտակցի կրթության դերն ու կարևորությունը

Աշխարհագրության դերը չափազանց մեծ է սովորողների հայրենասիրության, գեղագիտական, մարդասիրության և աշխատանքային դաստիարակության գործում: Ուսուցման կազմակերպման ձևերը և բովանդակությունը հնարավորություն են տալիս դաստիարակելու նաև բարոյական և գեղագիտական այնպիսի որակներ, ինչպիսիք են պատասխանատվությունը, ընկերասիրությունը, կոլեկտիվիզմը և այլն: Հայրենիքի մասին գիտելիքներ ստանալը հիմք է հանդիսանում սիրելու ու նվիրվելու հայրենիքին:

2.2 Ուսուցչի դերը սովորողի արժեքային համակարգի ձևավորման գործում

Դպրոցական կրթության բովանդակությունը ներկայումս ընդգրկում է ոչ միայն գիտելիքներ և կարողություններ, այլ և ստեղծագործական գործունեության փորձ և հուզարժեքային վերաբերմունք շրջակա աշխարհի նկատմամբ: Աշխարհագրության դասի հիմնական նպատակը աշակերտի գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների ձևավորումն է, որոնք հիմք են հանդիսանում նրա հետագա զարգացման և դաստիարակման համար: Այս ամենի կրողն ու ձևավորողը անշուշտ ուսուցիչն է: Բազմաթիվ հոգեբանական խնդիրներ կենտրոնանում են ուսուցչի շուրջ: Նրա վերաբերմունքը դեպի աշակերտը, երեխայի հոգու վրա ունեցած ներգործությունը մի կողմից, իր սեփական աճն ու զարգացումը մյուս կողմից ստեղծում են հոգեբանական մի քարդ համակարգ, որի բաղադրամասերը ձևավորում են ուսուցչի կերպարը: Այդ բաղադրամասերն են՝ մանկավարժական ուղղվածություն, մանկավարժական իրազեկություն և հուզական ճկունություն [4, 163-167 էջ]:

Մանկավարժական ուղղվածությունը հուզարժեքային համակարգ է, որը ձևավորում է ուսուցչի անձի զարգացման շարժառիթները և մղում նրան կայանալու մանկավարժական գործունեության և շփման մեջ: Դրա զարգացման հոգեբանական պայմանը ուսուցչի սեփական վարքագծի և այն բարելավելու գիտակցության կարևորումն է:

Մանկավարժական իրազեկությունը ուսուցչի կողմից սեփական գիտելիքների փոխանցման եղանակների ու հնարների տիրապետումն է ու դրանց կիրառումը դասագործընթացում սովորողի անձի զարգացման նպատակով: Դրա հոբանական պայմանը ուսուցչի կողմից սեփական մասնագիտական որակների և մշակույթի բարձրացումն ու հաղորդակցման ճիշտ կազմակերպումն է:

Հուզական ճկունությունը - <<էքսպրեսիա>> ուսուցչի կողմից սեփական զգացմունքներին տիրապետելու և կառավարելու ունակությունն է: Կախված մատուցվող նյութի առանձնահատկություններից՝ ուսուցիչը դասարանում պետք է ստեղծի յուրահատուկ տրամադրող մթնոլորտ, աշակերտնի բոլոր հույզերն ու զգացմունքները ուղղի նյութի ընկալմանը, դարձնի նրանց ընկալունակ: Հուզական ճկունության բար մակարդակ

ունեցող ուսուցիչը, որը տիրապետում է զգացմունքի արտահայտման բանավոր և ոչ բանավոր ձևերին և աշակերտների հետ շփման ժամանակ կարողանում է ստեղծել աշակերտի մոտ հոգեբանական պաշտպանվածություն և անվտանգության զգացում, ապահովում է մանկավարժական գործունեության բարձր արդյունավետություն, դրական ազդեցություն է թողնում աշակերտի ձևավորման վրա: Յուրաքանչյուր դասի ժամանակ ուսուցիչը որոշակի դաստիարակչական խնդիրներ է լուծում՝ հաշվի առնելով տվյալ առարկայի և թեմայի ուսումնասիրման հիմնական խնդիրները, որոնք ներկայացված են առարկայական ծրագրերում: Նա առանձնացնում է ընդհանուր դաստիարակչական խնդիրները, որոնք առանձին աշակերտների մոտ հաճախակի են դրսևորվում: Ուսուցիչը ուսուցման կազմակերպման տարբեր ձևերի ընտրության միջոցով (անհատական, խմբային, էքսկուրսիա, դասդեկական ժամ, արտադասարանական միջոցառումներ և այլն) առավել արդյունավետ է դարձնում աշակերտների արժեհամակարգային դաստիարակչական խնդիրների լուծումը [3, 89-90 էջ]: Օրինակ՝ խմբային աշխատանքի ժամանակ աշակերտները սովորում են ուշադրությամբ վերաբերվել միմյանց, միասին հաղթահարել դժվարությունները, միասին ձեռք բերել հաջողություններ, լսել հակադիր կարծիքներ, ընդօրինակել միմյանց և այլն: Հասակակիցների խմբում աշակերտն ավելի ազատ է արտահայտում իր մտքերն ու դատողությունները, գործում է անկաշկանդ, ինչն էլ նպաստում է ուսուցման արդյունավետ կազմակերպմանը: Անհատական աշխատանքում դաստիարակվում է աշակերտների ինտելեկտուալ պատրաստականությունը դժվարությունները հաղթահարելու գործում, ձևավորվում են համառության, ինքնակազմակերպման և ինքնավերահսկման ընդունակություններ: «Հատկապես դեռահասների առանձնահատուկ զգացմունքայնությունը, ինքնասիրությունը, որ հաճախ արտահայտում է նրանց ինքնահաստատման և հասուն երևալու ձգտումը, մանկավարժից պահանջում է անհրաժեշտ նրբանկատություն, հարգանք դեռահասի անձի նկատմամբ»:

Եզրակացություն

Այսօր աճող սերնդի դաստիարակության գործն ընթանում է տարբեր հանգամանքների ազդեցության ներքո՝ ժողովրդագրական, ազգային, մշակութային, ընտանեկան, կրթական, հասարակական, սոցիալական և այլն: Աշխարհագրության դերը չափազանց մեծ է սովորողների հայրենասիրության, գեղագիտական, մարդասիրության և աշխատանքային դաստիարակության գործում: Ուսուցման կազմակերպման ձևերը և բովանդակությունը հնարավորություն են տալիս դաստիարակելու նաև բարոյական և գեղագիտական այնպիսի որակներ, ինչպիսիք են պատասխանատվությունը, ընկերասիրությունը, կոլեկտիվիզմը և այլն: Հայրենիքի մասին գիտելիքներ ստանալը հիմք է հանդիսանում սիրելու ու նվիրվելու հայրենիքին: Աշխարհագրությունը, որ արդի աշխարհը իր զարգացման օրինաչափություններով և օրեցօր բարդացող հիմնախնդիրներով ճանաչելի է դարձնում սովորողին, ծանոթացնում է նրան տարբեր երկրների բնությանը, բնակչությանն ու տնտեսությանը, տարբեր ժողովուրդների սովորություններին, նյութական ու հոգևոր մշակույթին: Այն սովորողին մղում է ճանաչելու սեփական հայրենիքը, հասկանալու և գնահատելու նրա տեղն ու դերը հարափոփոխ աշխարհում, ընկալելու այն փոխադարձ կապերի բնույթն ու առանձնահատկությունները, որոնք գոյություն ունեն մի կողմից՝ մարդու և շրջակա միջավայրի, մյուս կողմից՝ Հայաստանի և նրա հեռու ու մոտիկ հարևանների միջև, և դրանով իսկ նպաստում է նրա ինչպես ընդհանուր մշակութային մակարդակի բարձրացմանը, այնպես էլ էկոլոգիական մշակույթի ու քաղաքական մշակույթի ձևավորմանը:

Այսպիսով աշխարհագրությունը սովորողի մոտ ձևավորվում է այնպիսի արժեքային համակարգեր, ինչպիսիք են.

- սեր դեպի բնությունը,
- արժևորի մայրցամաքների և օվկիանոսների բնական պայմանների ու ռեսուրսների նշանակությունը, դրանց ռացիոնալ օգտագործման և պահպանության անհրաժեշտությունը,
- մերժի բնության նկատմամբ սպառողական հոգեբանությունը,

- գիտակցի իր դերն ու պատասխանատվությունը բնական միջավայրի պահպանման գործում,
- գիտակցություն բնական պաշարների սահմանափակության և դրանց նշանակության մասին,
- ունենա ազգային ինքնագիտակցություն,
- կարևորի Հայկական լեռնաշխարհը որպես հայության բնօրրան և հայ ժողովրդի հայրենիք,
- գիտակցի Հայաստանի աշխարհագրական դիրքի առանձնահատկություններից բխող առավելությունները և սահմանափակումները և դրա վերաբերյալ ունենա սեփական դիրքորոշում,
- գիտակցի իր հայրենիքի բնառեսուրսային ներուժի ռացիոնալ օգտագործման, պահպանության և վերականգնման կարևորությունը,
- հարգանք այլ ժողովուրդների կրոնի և մշակույթի նկատմամբ,
- գիտակցի աշխարհաճանաչողության մեջ աշխարհագրական մտածողության՝ տարածականության, համալիրայնության, գլոբալության, կոնկրետության կարևորությունը՝ որպես օբյեկտիվ աշխարհի վերաբերյալ համակարգված և գիտական գիտելիքներ ձեռք բերելու անփոխարինելի միջոց;
- գիտակցի կրթության դերն ու կարևորությունը,
- կարևորի բնակչության կրթական մակարդակի շարունակական բարձրացման անհրաժեշտությունը՝ որպես պետության զարգացման գլխավոր երաշխիք:

Գրականության ցանկ

1. Ավագյան Գ. Ե. Հայկական ՍՍՀ աշխարհագրություն//: Ուսուցման մեթոդիկա:
Երևան: «Լույս» 1983: 128 էջ:
2. Գրիգորյան Վ. Վ <<Դպրոցական աշխարհագրություն>> առարկայի դերը,
աշակերտների դաստիարակության գործում//: Գիտ. տեղեկագիր:
2021: 231-238 էջ:
3. Մինասյան Ա. Աշխարհագրության ուսուցման մեթոդներն ու միջոցները//: Երևան 2011:
<<Աստղիկ>> : 95 էջ:
4. Սարգսյան Խ.Բ., Աշխարհագրության դասավանդման մեթոդիկա//: Երևան 2002:
<<Զանգակ-97>>: 328 էջ:
5. Վալեսյան Լ. Հ., Հովհաննիսյան Գ. Ժ. Հանրակրթական դպրոցի
«Աշխարհագրություն» առարկայի հայեցակարգ//: Երևան: 1996: 85 էջ: